

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG
2500EA20018

**Ministerie van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties**
Directoraat-generaal
Koninkrijksrelaties

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag
Nederland

Onze referentie
2025-0000597155

Datum 11 december 2025
Betreft Voortgangsbrief economische ontwikkeling en zelfredzaamheid
Caribische delen van het Koninkrijk

Geachte voorzitter,

Op 10 maart jl. heeft u de brief Economische ontwikkeling en zelfredzaamheid Caribische delen van het Koninkrijk ontvangen.¹ Op 16 maart jl. is er een commissiedebat gevoerd over de onderwerpen die hieraan raken². In deze brief ga ik mede namens de minister van Economische Zaken graag nader in de voortgang die tot nu toe is bereikt en de opgaven die nog extra aandacht behoeven alsmede een aantal van de toezeggingen die in dit debat zijn gedaan.

Economische ontwikkeling op Bonaire, Saba en Sint Eustatius

Op basis van Bestuursakkoorden uit 2023 en 2024³ tussen het Rijk en de openbare lichamen werken Saba en Sint Eustatius samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) en het ministerie van Economische Zaken (EZ) aan een economische ontwikkelstrategie. Door de belangrijkste economische opgaven per eiland te prioriteren, wordt toegewerkt naar een gedeeld langetermijnperspectief. De openbare lichamen worden hierin ondersteund door het Economisch Bureau Amsterdam (EBA). EBA heeft in het najaar een bezoek gebracht aan Saba en Sint Eustatius om de conceptbevindingen te bespreken en aanvullende input op te halen. Naar verwachting zullen de economische ontwikkelstrategieën in het voorjaar van 2026 opgeleverd worden. Bonaire heeft ervoor gekozen een gelijksoortig, eigen traject op te starten door een onafhankelijke commissie genaamd Vishon 2050 in te stellen. Het is vervolgens aan de openbare lichamen om de strategieën te implementeren, waarbij het Rijk indien gewenst ondersteunt. Conform toezegging wordt u in het voorjaar nader geïnformeerd over de ontwikkelstrategieën.⁴

Omdat de ontwikkelstrategieën alleen effectief kunnen worden uitgevoerd met actuele en betrouwbare economische data wordt parallel gewerkt aan het verbeteren van de

¹ Kamerstukken II, 2024/25, 36 600-IV, nr. 51.

² Commissiedebat over Economische Ontwikkeling en Zelfredzaamheid Caribische delen van het Koninkrijk d.d. 16 april 2025. 36 600 -IV nr. 68.

³ Kamerstukken II, 2024/25, 36 600-IV, nr. 56.

⁴ Commissiedebat over Economische Ontwikkeling en Zelfredzaamheid Caribische delen van het Koninkrijk d.d. 16 april 2025. 36 600 -IV nr. 68. TZ202505-064.

beschikbaarheid van cijfers. Het CBS publiceert jaarlijks bbp-ramingen voor de drie eilanden, maar deze verschijnen pas ruim een jaar na afloop van het verslagjaar. Omdat eerdere beschikbaarheid gewenst is voor beleidsvorming, heeft EZ het CBS gevraagd te onderzoeken of de raming kan worden versneld. De resultaten van dit onderzoek worden rond de zomer van 2026 verwacht en vormen de basis voor een besluit over een snellere berekening van de economische groei.

**Ministerie van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties**
Directoraat-generaal
Koninkrijksrelaties

Datum

Onze referentie
2025-0000597155

Voortgang opgaven economische ontwikkeling

In de bovengenoemde brief van maart jl. zijn er vijf opgaven vastgesteld waaraan het Rijk en de openbare lichamen samenwerken om economische ontwikkeling op Bonaire, Saba en Sint Eustatius te stimuleren:

1. Bancaire dienstverlening, toegang tot financiering en bevorderen ondernemingsklimaat;
2. Connectiviteit en infrastructuur;
3. Transportkosten en regeldruk;
4. Functioneren arbeidsmarkt: tewerkstellingsvergunningen en aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt;
5. Digitalisering en beschikbaarheid van data voor beleid en uitvoering.

In de afgelopen maanden zijn op meerdere terreinen concrete stappen gezet, maar er liggen ook nog belangrijke opgaven. Hieronder licht ik de belangrijkste toe.

Bancaire dienstverlening, toegang tot financiering en ondernemingsklimaat

De toegankelijkheid van bestaande regelingen voor ondernemers is beperkt. Er worden nauwelijks aanvragen gedaan vanuit Bonaire, Saba en Sint Eustatius voor bestaande regelingen zoals het Innovatiekrediet, de Garantie Ondernemersfinanciering en de Borgstelling MKB. Om die reden voert Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) momenteel, in opdracht van het ministerie van EZ, een verkenning uit naar het gebruik van bestaande regelingen. Op basis hiervan worden in het voorjaar van 2026 aanbevelingen gedaan om de toegankelijkheid te verbeteren voor deze eilanden.

Tegelijkertijd wordt het ondernemersklimaat versterkt via het nieuwe programma van het Centrum voor Ondernemerschap op Bonaire, genaamd *The Next Step*. Het programma ondersteunt (semi)gevoerde ondernemers met trainingen, mentorschap en coaching en inmiddels zijn de eerste deelnemers gestart. Daarnaast werpt het professionaliseringstraject van de Kamers van Koophandel op Sint Eustatius en Saba zijn vruchten af, met trainingen voor medewerkers, verbeteringen aan het online handelsregister en activiteiten zoals seminars en netwerkbijeenkomsten die het lokale ondernemerschap zichtbaar stimuleren.

Verder is per 1 juli jl. het zetelvereiste voor financiële instellingen versoepeld voor Saba en Sint Eustatius, waarop ING heeft aangekondigd voornemens te zijn om vanaf eind 2026 bancaire diensten in euro's aan te bieden.⁵ Ook is de ING voornemens fysieke kantoren te openen wat het aanbieden van zakelijke leningen en hypotheek mogelijk maakt. Voor Bonaire geldt de genoemde versoepeling niet, omdat daar geen sprake is van marktfalen en het niveau van bancaire dienstverlening, gelet op het niveau in de regio en de omvang van de markt, redelijk is. Daarnaast is De Nederlandsche Bank

⁵ <https://nieuws.ing.nl/nl-NL/249206-ing-voornemens-om-bancaire-diensten-op-saba-en-sint-eustatius-aan-te-bieden/>

voornemens in het eerste kwartaal van 2026 geldautomaten op Saba en Sint Eustatius te plaatsen om toegang tot contant geld voor inwoners te waarborgen.⁶

Ministerie van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties
Directoraat-generaal
Koninkrijksrelaties

Connectiviteit en infrastructuur

De bereikbaarheid van de bovenwindse eilanden blijft kwetsbaar. De hoge ticketprijzen vergroten de financiële druk op inwoners van Saba en Sint Eustatius en hebben negatieve gevolgen voor toerisme en economische ontwikkeling.

Datum

Het kabinet heeft op 1 december jl. een wetsvoorstel⁷ ingediend bij uw Kamer waarmee een wettelijke grondslag voor een openbaredienstverplichting, ofwel een public service obligation (PSO), mogelijk wordt gemaakt. Met een PSO kunnen voorwaarden gesteld worden aan onder meer het aantal vliegverbindingen en ticketprijzen. Structurele financiering voor een PSO is echter nog niet beschikbaar en is een opgave voor een volgend kabinet. Wel is er al voor gekozen om, voor de afstandsafhankelijke vliegbelasting vanaf 2027, de vluchten van Nederland naar het Caribisch deel van het Koninkrijk onder het lagere huidige belastingtarief te laten vallen.⁸ De subsidiering van de ferryverbinding is verlengd tot en met 2027, maar ook hier geldt dat structurele bekostiging nog niet is geborgd en zoeken het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en BZK samen met de overige betrokken ministeries naar mogelijke oplossingen.

Onze referentie
2025-0000597155

Zoals benoemd in de kabinetsreactie van 7 november jl. op de adviezen van de Rli en de ROB, werkt het kabinet parallel hieraan, in samenwerking met de drie eilanden, aan gezamenlijke agenda's voor de fysieke infrastructuur die (conform toezegging⁹) begin 2026 worden opgeleverd.¹⁰ Deze agenda's beogen de uitvoeringskracht te versterken en de inspanningen van betrokken departementen met de openbare lichamen meer in samenhang en versterkend aan elkaar te laten plaatsenvinden. Het projectenbureau van de Rijksdienst Caribisch Nederland (RCN) breidt haar capaciteit en civieltechnische expertise uit om de openbare lichamen te kunnen ondersteunen met betrekking tot de opgaven in fysieke agenda's. Het is aan een nieuw kabinet om te beslissen over de structurele financiering voor investeringen, onderhoud en vervanging van de fysieke infrastructuur.

Verder is er in een vorig debat een toezegging gedaan om terug te komen op het voorkomen van de kwalijke effecten van het opkopen van stranden en monumentale panden op Bonaire, Saba en Sint Eustatius voor commerciële doeleinden.¹¹ Dit raakt tevens aan het fysieke domein. De openbare lichamen kunnen via het opstellen van hun ruimtelijke ontwikkelingsplannen hier invloed op uitoefenen. Hiermee kunnen zij (in)direct sturen door de bouw- en gebruiksmogelijkheden te beperken of juist te verbreden. In de voorgenoemde gezamenlijke agenda fysieke leefomgeving zal onder meer aandacht worden geschonken aan integrale, ruimtelijke ontwikkeling van de eilanden en het Rijk werkt hierin nauw samen met de eilanden. Waar gewenst worden de

⁶ <https://www.dnb.nl/nieuws-voor-de-sector/betalingsverkeer-2025/dnb-gaat-in-2025-geldautomaten-aanbieden-op-saba-en-sint-eustatius/>

⁷ Kamerstukken II, 2025/26, 36862.

⁸ Kamerstukken II, 36 815, nr. 2.

⁹ Verzameldebat Bonaire, Saba en Sint Eustatius d.d. 4 september 2025. TZ202510-010.

¹⁰ Kamerstukken II, 2025/26, 36 800-IV, nr. 21.

¹¹ Plenair debat Begroting Koninkrijksrelaties (36 600 -IV) d.d. 23 oktober 2024. Handelingen II 2024/25, nr. 17, item 10.

eilanden ondersteund, bijvoorbeeld in het meedenken over kaders voor ruimtelijk beleid. Hiermee beschouw ik de toezegging als afgedaan.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Directoraat-generaal
Koninkrijksrelaties

Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

Als het gaat om onderwijs-arbeidsmarkt is er in de afgelopen periode geïnvesteerd in het verder versterken ervan. Zo zijn er enkele subsidies geïntroduceerd voor de praktijkbegeleiding van studenten in mbo/BBL-trajecten (Subsidieregeling praktijkleren) en is er extra financiële steun toegekend voor techniekonderwijs in het vmbo en primair onderwijs. Daarnaast is in september jl. de Koninkrijksbeurs meer toegankelijk gemaakt voor studenten uit Bonaire, Saba en Sint Eustatius¹² en is het 'Caribbean Academic and Vocational Year' op de Bovenwindse eilanden gestart. Dit voorbereidingsjaar op Saba en Sint Eustatius helpt studenten zich verder te ontwikkelen op het gebied van studiekeuze, persoonlijke ontwikkeling en studievaardigheden. In 2026 wordt er op Bonaire nog een behoeftanalyse uitgevoerd voor een soortgelijk programma.

Datum

Onze referentie
2025-0000597155

Met betrekking tot de arbeidsmarkt werkt het ministerie van Asiel en Migratie (AenM) samen met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en lokale uitvoeringsorganisaties (de IND- en SZW-units) aan de kaders voor een versnelde procedure voor betrouwbare werkgevers met een toelatingsaanvraag voor prioritaire beroepsgroepen waar lokaal geen gekwalificeerd personeel kan worden gevonden, als onderdeel van de integrale beleidsvisie voor migratie.¹³ Daar is ook een wijziging van de Wet Toelating en Uitzetting BES (WTU BES) nodig. Uw Kamer zal conform de gebruikelijke procedure worden geïnformeerd over het proces ten aanzien van de herziening van de WTU BES door de minister van AenM. Recent heb ik de kabinetsreactie op het rapport *Gerichte Groei van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen Caribisch Nederland 2050* met u gedeeld.¹⁴ Vanwege de demissionaire status van het kabinet is deze kabinetsreactie voornamelijk agenderend, hetgeen niet wegneemt dat de problematiek zoals geschetst in het rapport urgente oplossingen behoeft. Hierin staat onder andere het thema (arbeids)migratie centraal en heb ik het volgende kabinet gevraagd om hier op door te denken.

Conform toezegging wordt er tevens gewerkt aan het optimaliseren van de lokale IND- en SZW-processen.¹⁵ De IND- en SZW-units werken aan het optimaliseren van de algemene procedure voor verblijf en arbeid. Zo werkt, mede met de bijdrage vanuit het interdepartementale programma *Werk aan Uitvoering*, de RCN aan het verbeteren van publieke dienstverlening en aan de onderlinge samenwerking van de betrokken diensten, waaronder de SZW- en IND-unit. Een voorbeeld hiervan is dat er verschillende klantreizen zijn gemaakt om de knelpunten in het aanvraagproces voor vergunningen voor onder andere vestiging en tewerkstelling kenbaar te maken. Voorbeelden van gesignaleerde knelpunten in dit proces zijn dat er meer officiële documenten in begrijpelijke dan wel een andere taal beschikbaar moeten komen, de informatievoorziening richting de aanvrager van de vergunning moet worden uitgebreid en er meer data tussen organisaties moet worden gedeeld. Het oplossen van gesignaleerde knelpunten wordt de komende jaren doorgezet. Ik beschouw hiermee de toezegging als afgedaan.

¹² <https://www.rijksdienstcn.com/actueel/nieuws/2025/september/16/inschrijving-voor-de-koninkrijksbeurs-geopend>

¹³ Kamerstukken II, 2023/24, 31 568, nr. 220.

¹⁴ Kamerstukken II, 2025/26, 2025Z21318.

¹⁵ Commissiedebat over Economische Ontwikkeling en Zelfredzaamheid Caribische delen van het Koninkrijk d.d. 16 april 2025. 36 600 -IV nr. 68. TZ202505-059.

Digitalisering

Als het gaat om digitalisering is digitale infrastructuur en stabiel en betrouwbaar internet essentieel voor ondernemers. Zoals benoemd in de recente Kamerbrief over digitale infrastructuur, zijn er diverse maatregelen genomen om de digitale infrastructuur op Bonaire, Saba en Sint Eustatius te verbeteren.¹⁶ In augustus jl. heeft de Saba Statia Cable System B.V. (SSCS), waarvan het Rijk 100% aandeelhouder is, namens de Staat een overeenkomst gesloten met het Arubaanse telecombedrijf SETAR. Hiermee zal Bonaire in 2027 worden aangesloten op de datazeekabel CELIA. Naast Bonaire zal in 2027 ook Curaçao worden aangesloten op de CELIA-kabel. Eerder dit jaar ondertekenden SETAR en de overheid van Curaçao hiervoor een overeenkomst.

Zoals aangekondigd, is de volgende stap het verkennen van hoe KvK-nummers kunnen worden geharmoniseerd door de ministeries van EZ en BZK samen met de Kamers van Koophandel. Ook wordt verkend hoe de Handelsregisters van de eilanden mogelijk kunnen worden gepositioneerd binnen de Basisregistratie Handelsregister. Met deze harmonisatie kan het mogelijk zijn om diensten zoals e-Herkenning en andere online identificatiediensten te gebruiken. Ook de toegang tot de digitale internationale markt wordt vergemakkelijkt.

Economische ontwikkeling op Aruba, Curaçao en Sint Maarten

Ook Aruba, Curaçao en Sint Maarten hebben te maken met de structurele beperkingen van kleine eilanden: kleinschaligheid, hoge kosten, sterke importafhankelijkheid en beperkte uitvoeringscapaciteit. Deze kwetsbaarheden onderstrepen de noodzaak van samenwerking binnen het Koninkrijk.

Voortgang samenwerking en hervormingen

Binnen de Landspakketten en het Trustfonds wordt op meerdere terreinen vooruitgang geboekt. De landen zetten stappen in het versterken van het ondernemers- en investeringsklimaat, onder meer via modernisering van wet- en regelgeving voor mededinging, consumentenbescherming, vergunningverlening, privacy en energie. Met de openstelling van de BMKB-ACS kunnen MKB bedrijven nu bij geaccrediteerde financiers terecht voor krediet met borgstelling. Ook op het terrein van arbeidsmarkt en onderwijs worden hervormingen doorgevoerd, zoals modernisering van arbeidswetgeving, snellere toelating van buitenlandse werknemers, versterking van arbeidsbemiddeling en inspecties en – via de Strategic Education Alliance – een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Digitalisering vormt een belangrijk ondersteunend thema: CIO-functies worden versterkt, digitale werkplekken gemoderniseerd en statistiekwetgeving geactualiseerd om beter beleid mogelijk te maken. In Sint Maarten worden via het Trustfonds gestaag resultaten geboekt. Vijf projecten zijn afgerond, waaronder de herbouw van de vliegveldterminal en een omvangrijk programma gericht op het maatschappelijk middenveld.

Regionale samenwerking en institutionele versterking

Na het regionale evenement Taking the Reins is een structureel platform ingericht waarin de zes eilanden samenwerken aan projecten op het gebied van toegang tot financiering, regionale handel, institutionele versterking en de groene transitie. Deelnemers komen tweewekelijks bijeen en private partners worden betrokken. Het

¹⁶ Kamerstukken II, 2025/26, 26 643 nr 1398.

IMF's Caribbean Regional Technical Assistance Centre (CARTAC) ondersteunt dit met technische assistentie op het gebied van financieel beheer, belastinginning, statistiek en macro-economisch beleid. Dankzij de Nederlandse bijdrage van EUR 1,5 mln. konden de landen in 2025 gebruik maken van het programma.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Directoraat-generaal
Koninkrijksrelaties

Datum

Onze referentie
2025-0000597155

Verduurzaming, energie en innovatie

De energietransitie is een belangrijke randvoorwaarde voor economische ontwikkeling. Met middelen uit het SDE-budget worden op Aruba en Curaçao binnenkort de eerste investeringen gestart in netverzwaring, batterijopslag en batterijopslagsystemen. Dit maakt verdere integratie van duurzame energie mogelijk. Voor Sint Maarten wordt een vergelijkbaar projectplan voorbereid. Daarnaast onderzoekt Curaçao, met steun van Nederland, het bedrijfsleven en TNO, de mogelijkheden voor een groene waterstofketen. De uitkomsten van deze studie worden begin 2026 verwacht.

Voedselzekerheid

Het kabinet stelt EUR 24 mln. beschikbaar om de voedselzekerheid in het Caribisch deel van het Koninkrijk te vergroten. Dit gebeurt via twee pijlers: een fonds/private pijler en een publieke pijler.

Momenteel wordt gewerkt aan het opzetten van een revolverend fonds in de vorm van een stichting, conform het Stichtingenkader. Vanuit het fonds/stichting ligt de nadruk op het stimuleren van ondernemerschap in de voedselketen, zowel op het gebied van voedselproductie als de logistiek. Het (revolverende) fonds zal financieringen, subsidies én kennis ontsluiten voor ondernemers in de sector. Vanuit de Agri-Academy van het fonds wordt innovatie, kennis én bedrijfsbegeleiding aangeboden op zowel de technische als op de bedrijfsmatige kant van de onderneming. Op deze manier wordt gewerkt aan het meer zelfredzaam maken van de eilanden. Bij het oprichten van een fonds hoort een voorhangprocedure, waarmee ik begin 2026 wil starten.

Via de publieke pijler krijgen lokale overheden financiering voor projecten die de voedselzekerheid op de eilanden verbeteren. Conform toezegging wordt uw Kamer regelmatig geïnformeerd over de voortgang van beide pijlers, onder meer via monitoringsresultaten.¹⁷

Geopolitieke en logistieke uitdagingen

De eilanden blijven sterk afhankelijk van goederen- en voedselimport, met circa 50% of meer afkomstig uit de Verenigde Staten. Verder blijft toerisme de belangrijke economische sector voor de zes eilanden. Nieuwe handelsheffingen en druk op maritieme logistieke ketens vergroten deze kwetsbaarheid. De toenemende spanningen tussen de Verenigde Staten en Venezuela kunnen eveneens economische consequenties hebben, bijvoorbeeld door onrust in de toeristische markt voor de Benedenwinden. In een gezamenlijke werkgroep houden de autonome landen, Caribisch Nederland en de betrokken ministeries de situatie nauwlettend in de gaten en wordt gewerkt aan een verkenning naar handelsdiversificatie en versterking van regionale verbindingen. De Kamer wordt hierover periodiek geïnformeerd.

Vooruitblik

De investerings- en hervormingsopgaven blijven op alle zes de eilanden omvangrijk, terwijl diverse budgetten de komende jaren geleidelijk aflopen of er nog helemaal niet zijn. Dit vraagt om realistische keuzes, passend bij de uitvoeringscapaciteit van de

¹⁷ Verzameldebat Curaçao, Aruba en Sint Maarten d.d. 30 september 2025. TZ202510-004

eilanden. Goed functionerende vitale infrastructuur, solide overheidsfinanciën, kwalitatief onderwijs en regionale economische integratie blijven cruciale randvoorwaarden voor duurzame groei en weerbaarheid. In het licht van geopolitieke verschuivingen en klimaatrisico's blijft structurele samenwerking binnen het Koninkrijk noodzakelijk. Ik blijf hierover met de landen en openbare lichamen in gesprek.

**Ministerie van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties**
Directoraat-generaal
Koninkrijksrelaties

Datum

Onze referentie
2025-0000597155

De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
Herstel Groningen, Koninkrijksrelaties en Digitalisering,

Eddie van Marum